

ВІДГУК

офіційного опонента **Алексєєнко Тетяни Федорівни**, доктора педагогічних наук, старшого наукового співробітника на дисертаційне дослідження **Остролуцької Лариси Іванівни «Розвиток центрів реабілітації дітей та молоді з інвалідністю в Україні (90-ті рр. ХХ – початок ХХІ століття)»**, представленої на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка

Актуальність теми дисертаційного дослідження Лариси Іванівни Остролуцької не викликає заперечення – вона зумовлена процесами інвалідизації українського суспільства, завданнями подальшого упровадження в соціальну практику ідей інклюзії, підвищення якості надання соціальних послуг з реабілітації, інтенсивним розвитком системи центрів реабілітації дітей та молоді з інвалідністю та потребами теорії і практики соціальної педагогіки в узагальненні набутого досвіду їх функціонування за часів незалежності України як на державному, так і на місцевому рівнях з метою визначення подальших перспектив їх розвитку.

Актуальність та соціальна значущість даного дослідження підсилюється також тим, що розкриття теми сконцентоване на виконанні положень Закону України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні», зокрема Р. III-V (щодо системи реабілітації, забезпечення діяльності реабілітаційних закладів та сутності реабілітаційного процесу), а також на дотриманні принципів та керівних орієнтирів Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю (яка ратифікована Верховною Радою України і набула чинності з 2010 р.), зокрема, статті 26 Конвенції, яка зобов'язує до розширення комплексних реабілітаційних послуг і програм, у тому числі у сфері соціального обслуговування.

В узагальненій оцінці дисертації Л.І.Остролуцької варто відмітити те, що вона виконана за логікою теоретичного дослідження, спрямованого на вирішення протиріч, які сформульовано здобувачкою відповідно до актуальності теми. Специфіці такого теоретичного дослідження відповідають

його методи, які адекватно дібрані до проблеми дослідження та узгоджені з предметом і завданнями.

Детальне ознайомлення із текстом дисертації, який структуровано у три розділи, дає підстави для висновку про ґрунтовність виконаної наукової роботи, її оригінальний зміст, методологічну виваженість. Висновки конкретні і відображають суть і зміст дослідницької роботи та її результати у відповідності до поставлених завдань дослідження. Результати пошуково-аналітичної роботи проілюстровано у 9 рисунках, 14 таблицях та 19 додатках.

Оригінальність змісту розкривається, насамперед, через специфіку базових понять і категорій дослідження, які забезпечують його смислове навантаження та окреслюють проблемне поле наукового пошуку («інвалідність», «особа з інвалідністю», «реабілітація», «нормалізація», «валоризація соціальних ролей» «гідність ризику», «центри реабілітації дітей та молоді з інвалідністю», соціально-педагогічна діяльність»), та специфіку створення й діяльності центрів реабілітації дітей та молоді з інвалідністю в унікальний період розвитку України як незалежної держави і на прикладі конкретної громади, а також у контексті особливостей становлення і розвитку соціальної педагогіки на стику ХХ - ХХІ століть.

Викликає схвалення міждисциплінарний та критичний аналіз Л.І.Остролицькою використаних джерел українських і зарубіжних вчених (всього 295), зокрема наукових теорій і досліджень, сучасних наукових публікацій, в яких відображено вітчизняні та міжнародні нормативно-правові акти, еволюційну трансформацію концепції соціальної реабілітації осіб, зокрема дітей з інвалідністю, що дозволило дисертантці: розкрити ступінь розроблення проблеми, різні до цього підходи (філософський, соціально-правовий, медичний) та еволюційну зміну розуміння явища інвалідності (в тому числі з використанням Міжнародних класифікаторів хвороб, обмежень функціонування та здоров'я дітей і підлітків); виявити термінологічну неузгодженість; запропонувати авторську періодизацію та уточнення до

сутнісної характеристики центрів реабілітації дітей та молоді з інвалідністю; з'ясувати зміну моделей надання соціально-реабілітаційних послуг для дітей і молоді (від ізоляції до інтеграції і включення); проаналізувати процес інституалізації реабілітаційних послуг, особливості їх надання на індивідуальному рівні, в умовах центру та в громаді з дотриманням принципів, що вироблені міжнародною спільнотою задля забезпечення такого процесу реабілітації осіб з інвалідністю, який би найбільшою мірою дозволяв їм бути самостійними та активними.

У контексті прогресивних ідей та досягнень міжнародного рівня Л.І. Остролуцькою досліджено передумови та досвід створення центрів реабілітації дітей та молоді з інвалідністю в незалежній Україні, в тому числі і за архівними матеріалами досліджено особливості соціального запиту на реабілітаційні послуги та способи їх надання, охарактеризовано батьківсько-громадський рух на їх підтримку, проаналізовано та узагальнено систему реабілітації для дітей та молоді на прикладі структурно-функціональної діяльності різних міністерств, а також проблеми її неузгодженості й дублювання.

Викликає зацікавленість запропонована авторська періодизація розвитку центрів реабілітації дітей та молоді з інвалідністю від початку 90-х років ХХ ст. дотепер, яка узгоджується з розвитком системи реабілітації дітей та молоді з інвалідністю. Дисертантка доцільно й обгрунтовано виокремлює чотири етапи: пострадянського спадку (1991 - 1992 р.р.), варіативного розвитку (1992 - 2000 р.р.), нормування соціальних практик (2000 – 2007 р.р.), розбудови центрів реабілітації дітей та молоді з інвалідністю як служб надання якісних та доступних послуг в умовах децентралізованого державного управління (з 2007 р. – до нині). Їх назви задають орієнтир до розуміння ідей та змісту етапного розвитку центрів. У тексті дисертації (Р.2; Р.3) вони проілюстровані конкретними фактами соціально-реабілітаційної роботи з дітьми.

Значну цінність становить зміст Р.3, в якому дослідницький задум актуалізує цінність регіонального досвіду надання якісних послуг дітям та молоді з інвалідністю на прикладі реабілітаційних центрів м. Києва. Для його розкриття Л.І. Остролуцькою виконано значну пошукову та аналітичну роботу щодо з'ясування генези назв, нормативної бази функціонування, статистичних даних, змісту і форм соціально-педагогічної роботи та специфічних реабілітаційних практик в центрах реабілітації дітей та молоді з інвалідністю, з'ясування особливостей професійного становлення фахівців таких центрів та створення в них безпечного і підтримуючого середовища.

Особливо схвально сприймається ретроспективний аналіз конкретних прикладів соціальних програм, розроблених з метою інтеграції дітей з інвалідністю у відкритий соціум, на зниження ризиків соціальної ізоляції, підготовку волонтерів до відповідної роботи в умовах розвитку інклюзивного простору та залучення до такого волонтерського руху ровесників дітей з інвалідністю, їхніх братів і сестер. Такого спрямування програми затребувані і сучасною практикою, оскільки містять в собі великий потенціал активізації громади у рішенні її проблем та виховний зміст.

Розкриття досвіду розвитку реабілітаційних центрів на прикладі м. Києва особливо актуально сприймається в умовах децентралізації громад, утворення об'єднаних територіальних громад та пов'язаних з цими процесами викликах щодо реформування системи соціальних послуг.

Здійснені здобувачкою узагальнення та цілісний аналіз розвитку центрів реабілітації дітей та молоді з інвалідністю в Україні у період незалежності дозволяє їй окреслити подальші перспективи цього процесу. Її бачення щодо перспектив розвитку реабілітації дітей та молоді з інвалідністю як соціально-педагогічного напрямку базується на цінностях парадигмальних змін, актуалізує значне коло нагальних питань оптимізації функціонування центрів, зокрема і щодо розвитку принципу участі клієнтів у плануванні реабілітаційних заходів, в прийнятті рішень і житті суспільства, розвитку самостійних ініціатив тощо. Важливим є також відображення в

перспективних напрямках розвитку центрів реабілітації дітей та молоді з інвалідністю ролі й вимог до спеціалістів центрів, можливостей підтримки й розвитку у них соціально-педагогічних компетентностей та мотивації до професійної діяльності, а також інтерпретація цих категорій у контексті вже існуючих тенденцій у міжнародній соціальній практиці. Орієнтир на такі перспективи, без сумніву, заслуговує на підтримку.

В цілому не викликають заперечення запропоновані автором критерії для оцінки розвитку реабілітаційних центрів для дітей та молоді з інвалідністю в громадах, які в узагальненому вигляді суголосні принципам Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, визначають межі відповідальності у системі «надавач-отримувач послуги», характеризують змістовно-технологічну діяльність центрів.

Таким чином, проведений аналіз дисертаційної роботи, автореферату та публікацій Л.І. Остролуцької дозволяє зробити висновок про успішність проведеного дослідження, достатню обґрунтованість його теоретичних положень і висновків. Виконане дослідження містить незаперечну наукову новизну, раніше не захищені наукові ідеї.

До найбільш істотних наукових результатів, що містяться в дисертації, відносимо те, що:

вперше здійснено цілісне дослідження розвитку центрів реабілітації дітей та молоді з інвалідністю в контексті соціально-історичних та парадигмальних змін; виокремлено та охарактеризовано етапи розвитку центрів реабілітації дітей та молоді з інвалідністю у період незалежності України; розроблено типологію центрів реабілітації дітей та молоді з інвалідністю відповідно до системи їх підпорядкування та напряму надання реабілітаційних послуг; запропоновано критерії оцінювання розвитку центрів реабілітації дітей та молоді з інвалідністю в громаді; визначено перспективи розвитку центрів реабілітації дітей та молоді з інвалідністю у системі надання соціальних послуг в Україні; *уточнено* сутність поняття «центр реабілітації для дітей та молоді з інвалідністю»; змістово-організаційну

діяльність центрів реабілітації дітей та молоді з інвалідністю; вплив соціальних зв'язків, ініційованих громадським сектором та державними інституціями на розвиток центрів реабілітації дітей та молоді з інвалідністю; *подальшого розвитку* набули положення щодо оптимізації процесу організації соціально-педагогічної роботи з реабілітації дітей та молоді з інвалідністю.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні рекомендацій для соціальних працівників, спрямованих на підвищення якості надання соціальних послуг для дітей та молоді з інвалідністю. Результати дисертаційної роботи можуть бути використані для: оновлення змісту навчальних дисциплін «Соціально-педагогічна робота з різними категоріями населення», «Соціальне партнерство в роботі з громадою»; розроблення спецкурсів «Центри реабілітації дітей та молоді з інвалідністю: реалії та перспективи», «Міжвідомча взаємодія у діяльності центрів дітей та молоді з інвалідністю», «Персональний асистент для осіб з інвалідністю».

Варто також відмітити, що основні положення і результати дослідження впроваджено в практику роботи двох ЗВО України, семи центрів реабілітації дітей та молоді з інвалідністю, Київського міського центра соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, що підтверджено відповідними довідками.

Матеріали дисертаційного дослідження пройшли необхідну апробацію на науково-практичних конференціях різних рівнів та відображені у 15 наукових працях, серед яких: 12 – одноосібних; 4 з них опубліковано у наукових фахових виданнях України, 1 – в іноземному періодичному виданні; Лариса Іванівна Остролуцька є співавтором 2 посібників та навчальної програми, які використовуються в соціальній практиці.

Загалом позитивно оцінюючи наукове і практичне значення отриманих дисертанткою результатів, відзначимо окремі дискусійні положення та висловимо деякі *зауваження й побажання* до змісту роботи:

1. Звертаємо увагу, що у переліку методологічних підходів до дослідження не вказано інституційний підхід, хоча він для даної роботи є визначальним і достатньою мірою розкривається в р.1.3, який має відповідну назву.

2. На нашу думку, в Р.1.2, присвяченому розкриттю парадигмальних змін в підходах до реабілітації дітей і молоді з інвалідністю, більшої конкретизації потребує опис моделей реабілітації, оскільки вони є практичним їх відображенням у системі професійної реабілітаційної діяльності.

3. На увагу заслуговує запропонований у дисертації ґрунтовний аналіз класифікації центрів відповідно до їх підпорядкування чотирьох міністерств. Проте змістово-організаційну характеристику діяльності центрів подано лише на прикладі центрів соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями м. Києва. Можливо, вартувало б посилити зазначений аспект порівняльним аналізом діяльності центрів різного підпорядкування.

4. У дисертаційній роботі, на наш погляд, недостатньо представлено аналіз змісту та форм роботи з батьками дітей та молоді з інвалідністю як важливого підґрунтя успішної та ефективної діяльності центрів реабілітації.

5. У дисертаційній роботі достатньо переконливо запропоновано перспективи подальшого розвитку центрів реабілітації дітей та молоді з інвалідністю. Проте зовсім не приділено уваги перспективним питанням розвитку центрів у контексті вітчизняного законодавства.

6. Зважаючи на те, що на етапі «реформування» центри реабілітації дітей та молоді з інвалідністю в міжнародному досвіді продовжують видозмінюватись, варто було б у дисертації приділити цьому більше уваги та розкрити в цьому плані досвід України.

7. У тексті дисертації зустрічаються смислові некоректності та деякі граматичні, синтаксичні, технічні помилки.

Однак, висловлені зауваження і побажання не мають принципового характеру і не впливають на загальну позитивну оцінку дослідження Л.І. Остролуцької.

Зміст автореферату ідентичний основним положенням, які подані в тексті дисертації.

Загальний висновок. Цілісний аналіз дисертації, автореферату та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертаційне дослідження на тему: «Розвиток центрів реабілітації дітей та молоді з інвалідністю в Україні (90-ті рр. ХХ – початок ХХІ століття)» є самостійним, завершеним дослідженням, що містить наукову новизну, теоретичне і практичне значення, заслуговує позитивної оцінки і повністю відповідає обраній спеціальності.

Дисертація відповідає вимогам, зазначеним у пп. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567 (зі змінами внесеними постановою Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015), а її авторка – **Остролуцька Лариса Іванівна** – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.05 – соціальна педагогіка.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
завідувачка лабораторії
соціальної педагогіки та соціальної роботи
Інституту проблем виховання Національної
академії педагогічних наук України

Алексеев Т. Ф.

Алексеев Т. Ф.

